

ХҒТАР 16.21.51

DOI

Б.С. ЕРКІН

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
(E-mail: bibipatima.yerkin@gmail.com)

ШЕТЕЛДІКТЕРДІҢ ҚАЗАҚ ТІЛІН ИГЕРУДЕГІ УӘЖДЕРІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ

Аңдатпа. Қазіргі зайырлы Қазақстанда ақпараттық технология дамыған елде мемлекеттік тіл – қазақ тілі. Қазақ тілін алға қою мәселесі әлі де реформаны қажет етеді. Осыған орай Қазақстан Республикасында тіл саясатын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасына байланысты қазақ тілін дамыту қолға алыну үстінде, яғни жоғарғы оқу орындарында, жалпы орта білім беретін мектептерде, халықаралық мектептерде академиялық сағат санын көбейту және оқу бағдарламаларын жаңарту талап етілуде [1]. Сонымен қатар қазақ тілі тек жергілікті мектептерде ғана емес, сонымен бірге халықаралық мектептерде де оқытылуда. Бұл зерттеу жұмысы шетелдіктердің, әсіресе ағылшын тілді сөйлейтін азаматтардың қазақ тілін меңгерудегі мотивациясы мен нәтижелерін жан-жақты түсінуге бағытталған. Тіл үйрену-дегі негізгі мотивация мен кездесетін қиындықтар, сондай-ақ оның практика-лық қолданылуын зерттеу педагог мамандар үшін әдіснама немесе бағдарлама құруда өте маңызды. Қазақтілді шетелдіктерге екінші тіл ретінде зерттеуге қа-тысушылардың негізгі оқу мақсатын анықтау; қазақ тілін үйренуге ынталан-дыратын мотивтердің ішкі және сыртқы факторларын анықтау; зерттеуге қа-тысушылардың қазақ тілін үйренудегі жетістіктерін анықтау және мотивация мен байланыстыру; қазақ тілін меңгерудегі негізгі кездесетін қиындықтарды анықтау; қазақ тілін білу жеке өміріне немесе кәсіби түрде тигізген әсерін анықтау. Бұл зерттеуде мақсатқа жету үшін аралас әдісі қолданылды. Сандық әдіс қолдана отырып сауалнама алынды және сапалық әдіс қолданылып жар-тылай құрылымдалған сұхбат алынды.

Түйін сөздер: қазақ тілі, шетелдік азаматтар, мотивация, нәтижелері.

Кіріспе

Қазіргі өзара тығыз байланысқан әлемде бірнеше тілді білу қабілеті құнды активтің біріне айналды. Тіл үйренушілерді қызықтыратын түрлі тілдердің

ішінде қазақ тілі өзінің бірегей мәдени және лингвистикалық ерекшелігімен белгілі. Қазақстанның мемлекеттік тілі ретінде қазақ тілі тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар қазақ халқының бай тарихы мен салт-дәстүрін түсінуге жол ашады. Көптеген шетелдіктер үшін қазақ тілін үйрену, тек шет тілін меңгеру ғана емес, сонымен қатар қазақ мәдениетімен танысуға және Қазақстанның кең байтақ табиғатын тануға мүмкіндік береді. Қазіргі кезде кез келген шет тілін игеру күрделі психологиялық және лингвистикалық үдерістің бірі болып есептеледі, соның ішінде тіл меңгерушінің мотивациясы маңызды рөл атқарады.

З.Дорней өз еңбегінде мотивация сөзінің шығу тегі негізі латын тілінен келген «*move*» сөзі қозғалу деп түсіндіреді. Мотивация теориясына жеке өзіне анықтама ретінде жеке тұлғаның нақты шешім қабылдауына, әрекет етуіне, күш салуына және өз істерін жалғастыруға итермелейтін өзекті құрайтын іргелі зерттеу деп қарастырды [2]. Қазақ тілін шетелдіктерге меңгертудегі мотивациясы зерттеушілер мен ұстаздар арасында маңызды қызығушылық танытуда. Көпқырлы психологиялық құрылым ретінде мотивация тілді меңгеру нәтижесіне, соның ішінде біліктілік деңгейіне, табандылық көрсету және меңгерушінің қанағаттануына елеулі ықпал етеді. Тіл үйренудегі алға жетелейтін мотивация түрлерін анықтау үшін педагогикалық тәжірибе мен қазақ тілін игерудің тиімді стратегияларын әзірлеу құнды ресурстардың бірі.

Р.Гарднер өз еңбегінде тіл игерудегі мотивацияны «интегративті және инструменталды» деп бөліп қарастырған [3]. Ал С.Ривис, А.Хасан сияқты зерттеушілер өз еңбектерінде тіл игеру мотивациясы негізгі 4 түрге бөлінеді: ішкі, сыртқы, интегративтік және инструменталдық деп бөлінеді [4, 698-704], [5]. Яғни ішкі мотивация дегеніміз – тілді үйренуге деген ішкі құштарлық, процестің өзінен ләззат алу мен қызығушылыққа негізделген. Ал сыртқы мотивация әсіресе бағалау, марапат, мойындау немесе талаптарды орындау сияқты сыртқы ынталандыру мен қысымдардан туындайды. Интегративті мотивация белгілі бір тілдік қауымдастыққа ену немесе мәдениетпен танысу мақсатында тілді үйренуге деген ұмтылыс; бұл терең эмоционалдық және жеке қызығушылыққа байланысты [3]. Инструменталды мотивация негізінен тілді кәсіби өсу, практикалық немесе ақпарат алмасу мақсатын қамтиды. Негізгі фокус тіл үйренудегі мотивациясы, нәтижесі мен мінез-құлқына әсерін талдау. Демек, ол оқушының сипаттамалары, мәдени ықпалдар және оқу ортасы сияқты факторлардың тіл үйренушілердің мотивациясының түрі мен қарқынына қалай әсер ететінін қарастырады. Осымен бұл зерттеу жұмысы оқу мотивациясы мен тіл меңгерудегі кездесетін қиындықтарды зерттейді. Бұл талдау қазақ тілін меңгерудегі мотивациялық факторлардың күрделі өзара әрекеттесуін анықтауға және табысты нәтижелер-

ге қол жеткізуді көздейтін тіл мұғалімдері мен үйренушілерге практикалық ұсыныстар беруге бағытталған.

Шет тілін меңгеру теориясы (SLA) мотивацияның теориялық түсінігі әлеу меттік-психологиялық модельдерден күрделі және динамика болып келеді, осыған орай бұл тұлғаға бағытталған тәсілдерді қарастырады. Осы ғылыми саланың қалыптасуына елеулі үлес қосқан авторлардың қатарына Р.Гарднер мен У.Ламбертке жатады [3]. Олардың әлеуметтік-білім беру моделі тілді меңгеру табыстылығының тек қана танымдық қабілеттермен емес, сонымен қатар көзқарастармен және мотивация мен анықталатынын бекітті. Мотивация интегративті (бұған мәдени интеграция мен тілдік орта қалыптастыру мақсатпен) және инструменталды (тілдік құзыреттілікті арттыру немесе мансаптық өсу мақсатпен) деп қарастырылған. Алайда, XX ғасырдың соңында бұл модельге деген сыни пікірлер басталды. Г.Крукс пен Р.Шмидт зерттеулерінде «зерттеу күн тәртібін қайта ашу» нақты оқу контекстін мотивацияға, мұғалімнің рөліне, оқу бағдарламасына және жағдаяттық факторларға назар аударуды талап еткенін байқауға болады [6, 469-512]. Бұл бағыт «Шет тілін меңгеру теориясы» атап айтқанда Деси мен Райанның «Өзін-өзі анықтау теориясын» (ӨӨА) психологиялық аспектілерімен ұштасып келеді [7]. Өзін өзі анықтау теориясының мотивация мен демотивациядан бастап сыртқы реттеу формаларына (мысалы, сыйақы үшін немесе жазадан қашу үшін игеру) бұл ішкі мотивацияға алып келетіні ұсынылады, мұнда қызметтің адам өзі қанағаттану арқылы немесе өз ісінен ләззат алуға алып келеді деген тұжырым бар. Ішкі мотивацияға негізгі үш базалық психологиялық қажеттілік жатады: олар құзыреттілік, автономия және өзгелермен қарым-қатынас немесе байланыс құрудан тұрады.

3.Дорнъейдің ұсынған тұжырымдама ең ықпалды заманауи «Шет тіл меңгерудегі өзін-өзі анықтау мотивациялық жүйесі» (L2 Motivational Self System) теориясы болды. Дёрнъей Хиггинстің негізгі идеяларын біріктіріп, үш компоненттен тұрады деп түсіндіреді. Оған мыналар кіреді:

1) «Шет тілін игерудегі Идеалды Мен» концептісі бұл тұлғаның болашақта өзін тілді жетік қолданушы ретіндегі өзінің бейнесі;

2) «Шет тілін игерудегі Міндетті Мен» концептісі тұлғаның жағымсыз салдар болдырмау себебінен тұлға өзінің және өзгелердің үмітін қанағаттандыру мақсатында пайда болған мотивация;

3) «Шет тілін игерудегі тәжірибесі» – нақты оқу ортасымен, мұғаліммен, құрдастарымен және академиялық міндетті сабақ жүйесінен пайда болған мотивация. Бұл теория назарды жалпы көзқарастан оқушының жеке мотивациясы жекелендірілген және сәйкес байланыстырылған етіп құрылған. Сонымен қатар мотивацияның динамикалық, процестік және

контекстік-шартты сипатын атап өтетін зерттеу тұжырымдары бар. Мотивацияны статикалық қасиет емес, әлеуметтік контекстпен және оқушының өзін-өзі сәйкестендіруімен байланысты, үнемі өзгеріп отыратын тәжірибе ағыны ретінде қарастыратын «тұлғаға бағытталған» тәсілді қолданған [8]. Сондай-ақ оқу стратегиялары сияқты жеке ерекшеліктерді зерттеу де маңызды рөл атқарады, олар мотивация мен өзара әрекеттесе отырып, тілді меңгеру табыстылығын анықтайды. Осылайша, заманауи теориялық база мотивациясы күрделеніп, көп деңгейлі жүйе ретінде ұсынады, оған ішкі (жеке мақсат пен идеалды бейне), сыртқы (білім беру саясаты, әлеуметтік контекст) факторлар әсер етеді.

Қазақ тілін үйрену тек кәсіби және мәдени себептен бөлек, жеке қызығушылықтан туындаған шешім маңызды рөл атқарады. Көптеген тіл үйренушілер тек ерекше лингвистикалық құрылымы мен фонетикалық жүйесі бар тілді меңгеру қиындығын қарастырады. Қазақ тілін үйрену деген тілге қызығушылық таныту лингвистикалық қорын кеңейтетін зияткерлік жағынан ынталандыратын іс болуы мүмкін. Сонымен қатар шетелдіктердің әлеуметтік қарым қатынас орнату негізінде туыстық немесе достық қарым қатынастың пайда болуына туындаған, осы салдарынан олардың мәдениетаралық байланыстың дамуына және қоғамда шетелдіктердің қазақ тілін қолданыс аясының қажеттілігін туғызуына ықпал етеді.

Қазақстан Орталық Азиядағы ең ірі экономикасы бар мемлекет және халықаралық байланыс орнату да қарқынды дамып келе жатыр. Тіл мамандары атап өткендей, Қазақстандағы стратегиялық маңызы бар сауда немесе дипломатия саласына қазақ тіліне деген қызығушылық қажеттілік туындап жатыр. Осыған байланысты Индиана университетінің аймақтық зерттеулер орталығында аударма, консалтинг, шетелдік қызмет салаларындағы мансап үшін қазақ тілін еркін меңгерудің маңызы артып келе жатқанын атап көрсетеді [9]. Дегенмен, Г.Кузембаеваның зерттеуінде әлемнің әрбір түкпірінде тұратын этностық қазақтар арасында жүргізілген сауаналма нәтижесінде, көптеген адамдар қазақ тілін сирек қолданылатыны байқалды. Осыған орай, эмпирикалық сауалнама деректен алынған көрсеткіште Ресейдегі қазақ тілін меңгергендердің 40%-і ең төменгі тіл деңгейін көрсетті, тек оның ішінде 15% ғана B2 деңгейіне немесе одан жоғары деңгейге жеткен [10, 348-373].

Осы зерттеу нәтижелерін қорытындылай келе, жалпы Қазақстандағы тілдік амбиция мен оның нақты қолданылуы арасындағы алшақтықты көре аламыз деп тұжырымдауға болады. Алайда, қазіргі жас шетелдік студенттер немесе шетел азаматтарының қазақ тілін не себептен үйреніп жатқанын және оның қандай нәтижеге алып келетінін зерттеуге түрткі болып отыр.

Зерттеу әдістері мен материалдары

Зерттеу жұмысында аралас әдісі қолданылды. Зерттеуге қатысқан 19 оқушыдан сауалнама алынды және сапалық әдіс ретінде сұхбат 2 азаматтан алынды. Зерттеуге қатысушылардың жасы 14-37 аралығында. Іріктеме ретінде Алматы қаласындағы халықаралық мектепте оқитын оқушыларынан сауалнама алынды. Ал сұхбатқа халықаралық мектепте жұмыс жасайтын шетелдік екі ұстаз іріктелініп алынды, соның ішінде бір шетел азаматы ер кісі, ал екінші шетел азаматшасы әйел кісі. Бұл зерттеудің мақсаты сауалнама және сұхбат арқылы қатысушылардан олардың қазақ тілін оқудағы қиындықтарын, нәтижелерін, мотивациясын, ұсыныстарын, тілді меңгеру әдістеріне байланысты анықтау.

Талқылау

Осы тұста сандық және сапалық әдіс негізінде алынған деректер нәтижелеріне талдау жасалынды, ол бірлескен кесте жүзінде берілді.

Зерттеу барысында сандық әдісте негізгі сауалнама GoogleSurvey арқылы онлайн түрінде оқушылардан алынды. Ал сапалық әдіс барысында жартылай құрылымдалған сұхбат алынды. Сауалнамадан алынған деректер гистограмма түрінде талданып адам саны көрсеткіштерімен берілген. Сұхбат барысында алынған аудиожазбаны транскрибация жасау үшін MaxQDA программасы арқылы мәтінге айналдырып, осы алынған дерекке тақырыптық талдау жасалынды. Бұл аралас әдіс зерттеу жұмысында талданады.

Кесте 1 – Қатысушылардың қазақ тіл деңгейлері

Сандық әдіс арқылы сауалнамадан алынған <i>Қазақ тіл деңгейлерінің нәтижесі</i> (n=19)	Сапалық әдіс арқылы сұхбаттан алынған <i>Қазақ тіл деңгейлерінің нәтижесі</i> (n=2)								
Оқушылардың қазақ тіл деңгейлері <table border="1"> <caption>Оқушылардың қазақ тіл деңгейлері</caption> <thead> <tr> <th>Деңгей</th> <th>Саны</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>elementary/бастауыш A2</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>beginner/бастауыш A1</td> <td>8</td> </tr> <tr> <td>intermediate/орта B1</td> <td>1</td> </tr> </tbody> </table>	Деңгей	Саны	elementary/бастауыш A2	10	beginner/бастауыш A1	8	intermediate/орта B1	1	1-қатысушы: “I think it’s like an A2 level, probably”. “Менің ойымша шамамен A2 деңгей деп ойлаймын”. 2-қатысушы: “I’m just a beginner.” “A1”. “Менің деңгейім бастауыш A1 деңгейі.”
Деңгей	Саны								
elementary/бастауыш A2	10								
beginner/бастауыш A1	8								
intermediate/орта B1	1								
Интерпретация									

Бұл зерттеуде оқушылар мен шетелдік 2 азаматтың қазақ тіл деңгейін CEFR деңгей көрсеткіштерімен сипатталып беріліп отыр. Сонымен қатар оқушы мен ұстаздардың басым көпшілігі А1 және А2 деңгейде меңгергендігі байқалады.

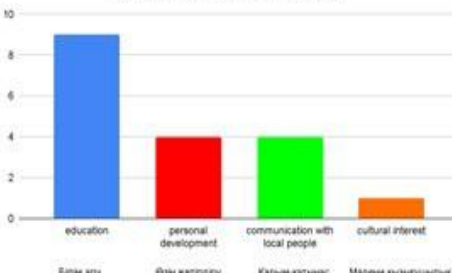
Нәтижелер

Берілген сызбада көрсетілгендей, 19 оқушыдан сауалнама мен екі шетел азаматынан сұхбат барысында алынған қазақ тіл деңгейлері талдауға алынды.

ҚАЗТЕСТ жүйесі бойынша тілдік білімді бағалау коммуникативтік құзыретті өлшеудің объективті құралы, ол тест тапсырушының тұрғылықты жеріне, бағалау уақытына, тілді оқу формасы мен нысанына қарамайды. Тілді білу деңгейін тестілеу арқылы бағалау бағалаудың жеке тәсілі ретінде бұрыннан көп елде қолданылып келеді.

Қатысушылардың көпшілігі ағылшын тілінде сөйлегендіктен, қазақ тілі деңгейі CEFR халықаралық деңгей шкаласымен сипатталды [11, 1887-1895]. Халықаралық мектепте оқитын 19 оқушыдан 10 оқушы ғана қазақ тілін А2 деңгейінде меңгерген, ал соның ішінде 1 оқушы В1 деңгейде екенін көре аламыз және 8 оқушы А2 деңгейінде біледі. Оқушылармен салыстырғанда сұхбатқа қатысқан екі шетелдік мұғалімнің тіл білу деңгейі төмен – біреуі А2, екіншісі А1 деңгейінде. Осылайша, жоғары сынып оқушылары мен шетелдік азаматтардың қазақ тіл білу деңгейі орташа есеппен бірдей болып келеді.

Кесте 2 – Шетелдіктердің қазақ тілін игерудегі мотивациясы

Сандық әдіс арқылы сауалнамадан алынған <i>Оқудағы мотивация көрсеткіші</i> (n=19)	Сапалық әдіс арқылы сұхбаттан алынған <i>Оқудағы мотивация көрсеткіші</i> (n=2)										
Қазақ тілін игеру мотивациясы <table border="1"> <caption>Қазақ тілін игеру мотивациясы</caption> <thead> <tr> <th>Мотивация түрі</th> <th>Сандық мәні</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>education / Білім алу</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>personal development / Өзім көтерісу</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>communication with local people / Қарым-қатынас</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>cultural interest / Мәдени қызығушылық</td> <td>1</td> </tr> </tbody> </table>	Мотивация түрі	Сандық мәні	education / Білім алу	9	personal development / Өзім көтерісу	4	communication with local people / Қарым-қатынас	4	cultural interest / Мәдени қызығушылық	1	Шетелдік 2 азаматтың қазақ тілін игерудегі мотивациясы 1-қатысушы: “<i>Personal choice. Um, I’m interested in languages. I’ve studied a few different foreign languages, and, um. For me, it’s like learning languages is a hobby. I think it’s interesting. Um, and I’m just, uh, usually I choose a language and I get very interested in it. So that’s kind of what Kazakh is. For the</i>
Мотивация түрі	Сандық мәні										
education / Білім алу	9										
personal development / Өзім көтерісу	4										
communication with local people / Қарым-қатынас	4										
cultural interest / Мәдени қызығушылық	1										

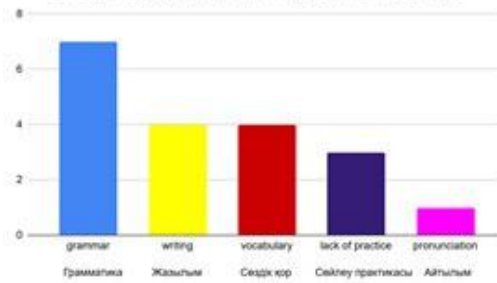
	<i>past year, I've been trying my best to go to lessons and study".</i> <i>"Well, I live in Kazakhstan. Um, I want. (..) To be able to speak to Kazakh people in their native language".</i> 2-қатысушы: <i>"It's family I want to I want to have a relationship with my family."</i> 2-қатысушы: <i>"My mother-in-law and my mother-in-law. Father-in-law. So it's mainly family and talking to people in Kazakhstan. Friends make more friends".</i> 2-қатысушы: <i>"I should use Kazakh every day. But for my mother, with my mother-in-law, when I see her. But yeah, I should use more to talk to my relatives because my. My husband is Kazakh".</i>
Интерпретация	
Бұл зерттеуде негізгі мотивация түрі – жеке қызығушылық пен хобби ретінде тілді үйрену. Сонымен бірге, коммуникациялық қажеттілік, яғни Қазақстанда тұрып жатқан жергілікті халықпен өзара ана тілінде сөйлесу ниеті, оның тағы бір маңызды түрткісі. Осылайша, қатысушының мотивациясы ішкі қызығушылық пен әлеуметтік қарым-қатынас қажеттілігінің үйлесімімен сипатталады. 2-қатысушы: отбасылық құндылықтың маңыздылығынан туындаған мотивация екенін көре аламыз.	

Бұл кестеде көрсетілгендей, қазақ тілін оқу барысында сауалнамадан, сұхбаттан алынған мотивация түрлерінің талдауы беріліп отыр.

Э.Деси, Р.Раян, З.Дорней сияқты ғалымдардың зерттеулер нәтижесі көрсеткендей, осы қатысушылардың басым көпшілігінің қазақ тілін үйрену мотивациясы негізінен ішкі хобби мен тілге қызығушылық сипатта байқалады. Бұған дәлел ретінде алынған сұхбат негізінде мұны растай алады. 1-1-қатысушы «жеке таңдауым... мен тілдерге қызығамын» десе, ал 2-қатысушы отбасылық байланыспен және «қазақ тілінде сөйлейтін аудиториямен қарым қатынас орнату» деген ойды білдірді. Яғни Э.Деси мен Р. Раянның өзін-өзі анықтау

теориясымен ішкі мотивацияның автономиялық яғни таңдау еркіндігімен байланысты, ал құзыреттілік мотивациясы оқудағы жетістіктікпен байланыстырады. Сонымен қатар тілді үздіксіз меңгеруде отбасылық құндылықтар барысында пайда болатын мотивация [7]. Осылайша біздің зерттеудегі «хобби» мотивациясын әдеттегідей автономиялық деп түсіндіруге болады, оқушылар тілді тек сыртқы марапат үшін емес, өз қызығушылығы мен жеке өсуі үшін оқиды. Соңында, отбасылық және әлеуметтік факторлар байланыс пен жауапкершілік сезімі арқылы ішкі мотивацияны күшейтеді, бұл білім беру контекстінде мотивацияны сақтау үшін қатыстылықтың маңыздылығы туралы SDT зерттеулерінің нәтижелерімен де сәйкес келеді [12, 57-85].

Кесте 3 – Шетелдіктердің қазақ тілін игерудегі қиындықтары

Сандық әдіс арқылы сауалнамадан алынған Оқудағы қиындықтары (n=19)	Сапалық әдіс арқылы сұхбаттан алынған Оқудағы қиындықтары (n=2)												
Шетелдіктердің қазақ тілін игерудегі қиындықтары <table border="1"> <thead> <tr> <th>Қиындық</th> <th>Сандық деңгейі</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Грамматика</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Жазуы</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Сөздік қор</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Сәйкес практикасы</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Айтуы</td> <td>1</td> </tr> </tbody> </table>	Қиындық	Сандық деңгейі	Грамматика	7	Жазуы	4	Сөздік қор	4	Сәйкес практикасы	3	Айтуы	1	1-қатысушы: "Yeah, there's a lot of, um, a lot of different, uh, endings that you guys put on to the end of the word". 2-қатысушы: "All the endings are..... It's very difficult". 1-қатысушы: "And um, what is this word like. (...) So words like. Yeah. There are so many things about grammar that are difficult". 2-қатысушы: "Uh, I think, uh, the grammar". 1-қатысушы: «And then I think it's really hard to just understand people speaking Kazakh because I can read a lot of Kazakh. Yeah. Like, well, like all the street signs and just like basic stuff, I can read all of that. But people speaking is still hard for me to understand". 1-қатысушы: "My first impression is that it's, like, very Unique and different from other languages. I've heard kind of, um, some rough sounds like a lot of, kind of hard sounds".
Қиындық	Сандық деңгейі												
Грамматика	7												
Жазуы	4												
Сөздік қор	4												
Сәйкес практикасы	3												
Айтуы	1												

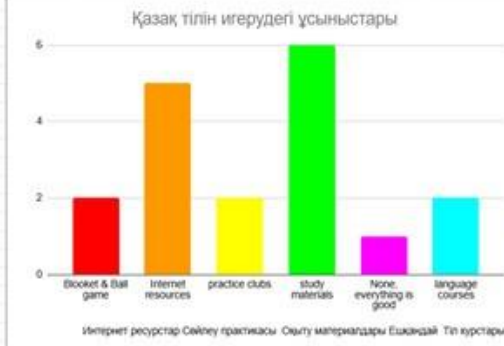
Интерпретация

1-қатысушы мен 2-қатысушы қазақ тілін игерудегі ортақ негізгі қиындықтары бұл қазақ тілі грамматикасы, жалғаулар, тыңдалым (түсіну қиындықтары) және қатаң дауыссыз дыбыстың артикуляциясындағы меңгерудегі қиындықтарды сипатталса, ал оқушылар тарапынан жазылым мен айтылым барысында сөздік қор аздығы практика жасауда қиындықтармен сипатталды.

Шетелдіктердің қазақ тілін игеруіне алуан түрлі факторлар әсер етеді. Бұл кестесінде негізгі оқушылар мен екі шетелдік азаматтың қазақ тілін меңгерудегі негізгі кедергілерін көрсетеді. Соның ішінде ең жиі кездесетіні – қазақ тілінің грамматикасының қиын болуы.

КСРО кезеңіндегі ондаған жылдар бойы жүргізілген орыстандыру саясаты қазақ тіліне арналған арнайы оқу құралдарының аз болуына алып келді [10, 348-373]; оқулықтардың басым бөлігі орыс тілінде сөйлейтін оқушыларға арналған болып, сөйлеу мен тыңдауды елемей, оқу мен грамматикаға баса мән берді. Сонымен қатар Ж.Жұмашеваның зерттеу нәтижесінде оқушылардың сөйлеу мен тыңдауды ең қиын дағдылардың бірі деп атап көрсеткен және оқулықтарда осы дағдыларға арналған аудио, диалогтар немесе тапсырмалар сирек кездесетінін атап өтті [13, 119-131].

Кесте 4 – Шетелдіктердің қазақ тілін игерудегі ұсыныстары

Сандық әдіс арқылы сауалнамадан алынған Қазақ тілін игерудің тиімді ұсыныстары (n=19)	Сапалық әдіс арқылы сұхбаттан алынған Қазақ тілін игерудің тиімді ұсыныстары (n=2)														
 Қазақ тілін игерудегі ұсыныстары <table border="1"> <thead> <tr> <th>Ұсыныс</th> <th>Жиілік</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Booklet & Ball game</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>Internet resources</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>practice clubs</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>study materials</td> <td>6</td> </tr> <tr> <td>none, everything is good</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>language courses</td> <td>2</td> </tr> </tbody> </table> Интернет ресурстар Сөйлеу практикасы Оқу материалдары Ешқандай Тіл курстары	Ұсыныс	Жиілік	Booklet & Ball game	2	Internet resources	5	practice clubs	2	study materials	6	none, everything is good	1	language courses	2	1-қатысушы: <i>If you're an American and you come here and you don't know Russian and you don't know Kazakh, and you want to learn Kazakh. It's harder because most of the resources are in Russian".</i> 2-қатысушы: <i>"I think you need like people who make just like if you imagine all the resources that are in English like in English, you can find podcasts about different topics that are made in like a, in a simple beginner or intermediate level".</i> 1-қатысушы: <i>"So I think just having more resources that are made not only for native speakers, but for people who are learning".</i> 2-қатысушы: <i>"Even if you have an English movie, you don't have subtitles in Kazakh". "Because when you're learning English, you like to read the</i>
Ұсыныс	Жиілік														
Booklet & Ball game	2														
Internet resources	5														
practice clubs	2														
study materials	6														
none, everything is good	1														
language courses	2														

	<i>Kazakh subtitles. So I watch more movies because books nowadays, everything is on the computer”.</i>
Интерпретация	
1-қатысушы көп материалдар орыс тілінде және орыс тіл аудиториясына арналған, соған байланысты ағылшын тілінде ресурстар мен материал жасау керектігін ұсынды. Сонымен қатар подкаст немесе мақалалар тыңдау, оқу құралдарының тіл деңгейіне немесе тіл дәрежесіне бағытталмағандығы сипатталды. 2-қатысушы қазақ субтитрлерін ағылшын тілді фильмдерге қосу, бұл тілді жетілдіруге көмегі тигізу әсері бар деген ұсыныс білдірді. Яғни 1-қатысушы мен оқушылар ортақ ұсыныстарын көре аламыз, бұл оқыту материалдары мен интернет ресурстар тапшылығы.	

Бұл кестеде сандық әдістен алынған сауалнама мен сапалық әдістен алынған сұхбаттың зерттеу нәтижелерін талдау жұмысы жүрізілді. Сапалық әдістен алынған сауалнамада 19 оқушыдан 6 оқушы оқу материалдарын, ал 5 оқушы болса интернет ресурсты жетілдіру ұсынысын білдірді.

Сонымен осы зерттеу аясында қазақ тілін үйренуге, әсіресе орыс тілін білмейтін шетелдіктер үшін, қазіргі заманауи қолжетімді және оларға арнайы бейімделген оқу ресурстарының өте аздығын байқауға болады.

Шетелдік оқушылардың берген жауаптары ($n=2$) қазақ тілін игеру барысындағы негізгі ұсыныстарын ұсынды. Оған қолжетімді оқу ортасы айтарлықтай дәрежеде орыс тілді аудиторияға бағытталған болғандықтан, қазақ тілін кең аудиторияға тікелей енуі қиындауы мүмкін.

Қорытынды

Қазақ тілін игеру тиімділігін арттыру және жақсарту үшін білім беру контентін ағылшын тілінде жасауға, сонымен қатар қазақ тілін жаһандық цифрлық және медиа контент кеңістікке толық қамтамасыз етілуіне жұмыс жасауына қажеттілік бар екенін байқауға болады. Бұл зерттеу жұмысы ағылшын тілінде сөйлейтін шетелдік азаматтар қауымдастығының қазақ тілін меңгерудегі мотивациясы мен нәтижелерін жан-жақты талдауға бағытталған. Сандық (сауалнама) және сапалық (сұхбат) әдістерді қолдана отырып, жүргізілген зерттеу нәтижелері тіл үйренушілердің ағымдағы жағдайы мен қажеттіліктерін анықтады. Зерттеу барысында қатысушылардың басым бөлігі (мектеп оқушылары мен шетелдік мұғалімдер) қазақ тілін A1 және A2 (бастауыш) деңгейінде меңгергені анықталды. Олардың тіл үйренудегі негізгі мотивациясы – жеке қызығушылық (хобби), Қазақстандағы жергілікті халықпен қарым-қатынас орнату қажеттілігі және отбасылық құндылықтарға негізделген интегративті ұмтылыс. Бұл нәтижелер Деси мен Раянның өзін-өзі анықтау те-

ориясымен сәйкес келеді [7].

Тілді игерудегі негізгі қиындықтар ретінде грамматикалық құрылымдардың күрделілігі, тыңдалым дағдыларын дамытудағы кедергілер және сөйлеу практикасының жетіспеушілігі аталды. Зерттеудің маңызды тұжырымдарының бірі – орыс тілін білмейтін шетелдіктер үшін ағылшын тіліндегі сапалы оқу ресурстары мен цифрлық материалдардың тапшылығы. Осы тұста көптеген қолданыстағы ресурстар орыс тілді аудиторияға бағытталған, бұл тіл үйрену процесін қиындатады. Шетелдіктерге қазақ тілін оқытудың тиімділігін арттыру үшін білім беру контентін ағылшын тілінде әзірлеу қажет. Атап айтқанда, заманауи подкасттар, субтитрлі фильмдер және интернет-ресурстар базасын құру – қазақ тілінің халықаралық деңгейде таралуына және тіл үйренушілердің нәтижелерін жақсартуға оң ықпалын тигізеді.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында тіл саясатын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің ресми құжаты. – Астана, 2023.
2. Dörnyei, Z., Ushioda, E. Teaching and Researching Motivation. – 2nd ed. – Harlow: Pearson Education, 2011. – 328 p.
3. Gardner, R. C. Attitudes and Motivation in Second-Language Learning. – Rowley: Newbury House, 1972. – 316 p.
4. Reeves, S., Panteleeva, M. Role of motivation in learning a second language for intercultural competence development // Teacher Education / ed. by Valeeva, R. – European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – 2017. – Vol. 29. – P. 698-704.
5. Alisoy, H. Exploring the types of motivation in second language learning: implications for instruction and learner success // Zenodo. – 2023. – P. 22–24. – DOI: 10.5281/zenodo.8068216.
6. Crookes, G., Schmidt, R. W. Motivation: Reopening the research agenda // Language Learning. – 1991. – Vol. 41, № 4. – P. 469-512.
7. Deci, E. L., Ryan, R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York: Plenum Press, 1985. – 372 p.
8. Dörnyei, Z. The L2 Motivational Self System // Motivation, Language Identity and the L2 Self / ed. by Dörnyei, Z., Ushioda, E. – Clevedon: Multilingual Matters, 2009. – P. 9-42.
9. Kazakh // Inner Asian and Uralic National Resource Center. – URL: <https://iaunrc.indiana.edu/opportunities/languages/kazakh.html> (қаралған күні: 15.11.2025).

10. Kuzembayeva, G. Heritage language experiences and proficiency among ethnic Kazakhs abroad: exploring challenges, language skill requirements, and acquisition barriers // Journal of Social Studies Education Research. – 2024. – P. 348-373.
11. Dauletbekova, Z. Implementing CEFR into Kazakh language education: teachers' perspectives and classroom practices // International Journal of Innovative Research and Scientific Studies. – 2025. – P. 1887-1895.
12. Noels, K. A., Pelletier, L. G., Clément, R., Vallerand, R. J. Why are you learning a second language? Motivational orientations and self-determination theory // Language Learning. – 2000. – Vol. 50, № 1. – P. 57-85. – DOI: 10.1111/0023-8333.00111.
13. Zhumashova, Z. Challenges and recommendations for teaching and learning Kazakh as a second language // Language, Discourse, and Society. – 2023. – Vol. 11, № 2. – P. 119-131.

Б.С. ЕРКИН

Казахский национальный женский педагогический университет

МОТИВАЦИИ И РЕЗУЛЬТАТЫ ОСВОЕНИЯ ИНОСТРАНЦАМИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. Современный Казахстан, страна с высокоразвитой информационной инфраструктурой, официально признает казахский язык своим государственным. Несмотря на это, продвижение казахского языка остается актуальной задачей, требующей реформирования. В рамках Концепции развития языковой политики в Республике Казахстан на 2023-2029 годы реализуются меры по его развитию, в том числе увеличение часов, посвященных изучению казахского языка, и модернизация учебных программ в университетах, школах и международных образовательных учреждениях. Обучение казахскому языку осуществляется не только в школах Казахстана, но и в международных учебных заведениях. Настоящее исследование посвящено комплексному изучению мотивов и результатов освоения казахского языка иностранцами, с особым акцентом на англоговорящих. Анализ основных побуждений к изучению языка, а также выявляемых трудностей и практического применения казахского языка имеет важное значение для педагогов при создании методик и программ обучения. Данное исследование ставит перед собой следующие задачи: проанализировать основные учебные цели учащихся, изучающих казахский язык на втором этапе; выделить внутренние и внешние стимулы, побуждающие к изучению казахского языка; оценить успешность освоения

казахского языка учащимися и выявить связь между достигнутыми результатами и мотивацией; определить ключевые трудности, возникающие в процессе изучения казахского языка; проанализировать влияние владения казахским языком на личный и профессиональный рост. Для достижения целей в этом исследовании использовался смешанный метод: применялся количественный метод (проведен опрос) и качественный метод (проведены полуструктурированные интервью).

Ключевые слова: казахский язык, иностранные граждане, мотивация, результаты.

B.S. YERKIN

Kazakh National Women's Teacher Training University

MOTIVATION AND OUTCOMES OF LEARNING KAZAKH AMONG FOREIGNERS

Annotation. In modern secular Kazakhstan, a country with well-developed information technologies, the state language is Kazakh. The issue of promoting the Kazakh language still requires further reform. In this regard, in accordance with the “Concept for the Development of Language Policy for 2023-2029,” active measures are being taken to develop the Kazakh language, including increasing the number of academic hours and updating curricula in higher education institutions, local schools, and international schools. In addition, the Kazakh language is taught not only in local schools but also in international schools. This study aims to provide a comprehensive understanding of the motivations and outcomes of foreigners particularly English-speaking individuals in learning the Kazakh language. Examining the main motivations for language learning, the challenges encountered, and the practical application of the language is crucial for educators in developing effective methodologies and programs. The objectives of the study are to identify the primary learning goals of participants studying Kazakh as a second language; to determine the internal and external motivational factors that encourage learning Kazakh; to assess participants’ achievements in learning Kazakh and relate them to motivation; to identify the main difficulties encountered in mastering the Kazakh language; and to examine the impact of Kazakh language proficiency on participants’ personal and professional lives. To achieve these objectives, a mixed-methods approach was employed, including a quantitative survey and qualitative semi-structured interviews.

Keywords: kazakh language, motivation, outcomes, foreigners.

References

1. Qazaqstan Respublikasında тіл саияsatyn damytudyń 2023–2029 jyldarǵa arnalǵan tūjyrymdamasy [Concept for the development of language policy in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029]. – Astana, 2023.
2. Dörnyei, Z., Ushioda, E. Teaching and Researching Motivation. – 2nd ed. – Harlow: Pearson Education, 2011. – 328 p.
3. Gardner, R. C. Attitudes and Motivation in Second-Language Learning. – Rowley: Newbury House, 1972. – 316 p.
4. Reeves, S., Panteleeva, M. Role of motivation in learning a second language for intercultural competence development // Teacher Education / ed. by Valeeva, R. – European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – 2017. – Vol. 29. – P. 698-704.
5. Alisoy, H. Exploring the types of motivation in second language learning: implications for instruction and learner success // Zenodo. – 2023. – P. 22-24. – DOI: 10.5281/zenodo.8068216.
6. Crookes, G., Schmidt, R. W. Motivation: Reopening the research agenda // Language Learning. – 1991. – Vol. 41, № 4. – P. 469-512.
7. Deci, E. L., Ryan, R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York: Plenum Press, 1985. – 372 p.
8. Dörnyei, Z. The L2 Motivational Self System // Motivation, Language Identity and the L2 Self / ed. by Dörnyei, Z., Ushioda, E. – Clevedon: Multilingual Matters, 2009. – P. 9-42.
9. Kazakh // Inner Asian and Uralic National Resource Center. – URL: <https://iaunrc.indiana.edu/opportunities/languages/kazakh.html> (accessed: 15.11.2025).
10. Kuzembayeva, G. Heritage language experiences and proficiency among ethnic Kazakhs abroad: exploring challenges, language skill requirements, and acquisition barriers // Journal of Social Studies Education Research. – 2024. – P. 348-373.
11. Dauletbekova, Z. Implementing CEFR into Kazakh language education: teachers' perspectives and classroom practices // International Journal of Innovative Research and Scientific Studies. – 2025. – P. 1887-1895.
12. Noels, K. A., Pelletier, L. G., Clément, R., Vallerand, R. J. Why are you learning a second language? Motivational orientations and self-determination theory // Language Learning. – 2000. – Vol. 50, № 1. – P. 57-85. – DOI: 10.1111/0023-8333.00111.
13. Zhumashova, Z. Challenges and recommendations for teaching and learning Kazakh as a second language // Language, Discourse, and Society. – 2023. – Vol. 11, № 2. – P. 119-131.

Автор туралы мәлімет

Еркін Бибіпатима Сүндеттіләқызы – Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан.

Еркин Бибипатима Сундеттилаевна – Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, Казахстан.

Yerkin Bibipatima Sundettilakzy – Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty c., Kazakhstan.